

DOI: 10.22559/folklor.305

folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:96, 2018/4

Franz Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde Sosyal Dışlanmışlık Olgusu*

The Social Exclusion Fact
in Franz Kafka's "*The Metamorphosis*"

Mehmet Emin Satır**
Enes Bal***

Öz

Birey ve toplum arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bireyler, bir araya gelerek toplumu oluştururlar ve yaşamlarını oluşturmuş oldukları bu toplumsal yapı içerisinde sürdürürler. Bu bağlamda birey ve toplum arasında ilişkiler ve çelişkiler meydana gelmektedir. Sosyal dışlanma da birey ve toplum arasındaki çelişkilerden meydana gelen bir olgu olarak nitelendirilmektedir. Sosyal dışlanma, 1970'li yıllardan sonra bilinirlik kazanan bir kavram olup bireyin çeşitli nedenlerden ötürü toplumla bütünleşememesi, toplumsal yaşamın dışında kalması durumu olarak tanımlanmaktadır. Edebiyat eserlerinin, birey ve toplum arasındaki ilişkileri ve çelişkileri ayrıntılı bir şekilde sunulabilmesi edebiyat ile sosyal bilimler arasında bir işbirliği yapılmasını olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla yapılmış olan bu çalışmada Franz Kafka'nın *Dönüşüm* (1915) adlı romanı sosyal dışlanma kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Romanın

* Bu çalışma, 26/27 Ekim 2017 tarihinde Kocaeli'de düzenlenen "II. Uluslararası İletişim, Edebiyat, Müzik ve Sanat Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Araştırma Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, mesatir@konya.edu.tr

***Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, ebal@konya.edu.tr

kahramanı Gregor Samsa'nın öyküsü bir sosyal dışlanmışlığın öyküsü olup bu çalışmada Gregor Samsa, sosyal dışlanmış bir birey, ailesi de mikro ölçekli bir toplum olarak ele alınmıştır. Toplum ve birey arasındaki sosyal dışlanmaya yol açan çelişkiler, romanın kahramanlarının söylemleri üzerinden analiz edilerek ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılmış olan bu çalışma, *Dönüşüm* (1915) romanına önceki çalışmalardan farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. **Anahtar sözcükler:** *Franz Kafka, Dönüşüm, sosyal dışlanma, toplum, roman*

Abstract

There is a strong relationship between the individual and society. Individuals comes together to form society and lives within this social structure in which they have formed their lives. In this context, relations and contradictions arise between the individual and society. Social exclusion is also described as a phenomenon that arises from contradictions between the individual and the society. Social exclusion is a concept that became known after 1970's and is defined as the situation in which an individual can not integrate with the society due to various reasons and is excluded from social life. Literary works's ability to present details the relations and contradictions between the individual and the society makes it possible to establish a cooperation between literature and social sciences. Thus, in this study Franz Kafka's *The Metamorphosis* (1915) novel was examined within the context of the concept of social exclusion. The story of Gregor Samsa, the hero of the novel, is a story of social exclusion, in which Gregor Samsa was treated as a social exclusionary individual and his family as a micro-scale society. The contradictions leading to social exclusion between society and the individual have been tried to be revealed by analyzing the discourse of heroes of the novel. This work, which has been done, aims to present a different perspective to the *The Metamorphosis* (1915) novel from previous works.

Keywords: *Franz Kafka, The Metamorphosis, social exclusion, society, novel*

Giriş

Edebiyat eserleri, sadece yazarların zihinsel faaliyetler sonucunda üretmiş oldukları kurgusal ürünler değildirler. Edebi eserler, aynı zamanda üretildiği toplumun, kaleme alındığı yüzyılın birer göstergeleridirler dolayısıyla toplumsal olguları anlamlandırmak için sosyal bilimciler zaman zaman edebiyat eserlerine başvurmuşlardır. Psikanalizin kurucusu, Sigmund Freud'un fikirsnel dünyasının gelişimi birçok noktada Shakespeare, Dostoyevski gibi ünlü yazarlara dayanmaktadır. Dolayısıyla edebi eserler sosyal bilimciler için birer başvuru kaynağı niteliği taşımaktadırlar. Yapılmış olan bu çalışmada Franz Kafka'nın *Dönüşüm* isimli eseri sosyal dışlanma kavramı ekseninde incelenmiştir. Sosyal dışlanma, bireyin toplumsal yapıdan farklı gerekçelerle kopması anlamına gelmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı her ne kadar 1970’li yıllarda ortaya atılmış olsa da bir olgu olarak sosyal dışlanmanın varlığı çok eski dönemlere kadar dayandırılabilir. Yoksulluk, zihinsel ya da bedensel engeller, toplumsal normların içselleştirilememesi veya başarısız sosyalizasyon, bireylerin tarihin her döneminde toplumun dışına itilmesine neden olmuştur. Toplumlar, her ne kadar heterojen yapılanmış gibi görülsede her toplumsal bütünün bir özü bulunmaktadır ve bu öz homojen bir yapıya sahiptir dolayısıyla bu öze uyum sağlayamayan bireyler bir toplumun “ ötekilerini “ oluşturmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, Franz Kafka’nın *Dönüşüm* isimli romanını sosyal dışlanma kavramı ekseninde incelemektir. *Dönüşüm* romanı şüphesiz ki Umberto Eco’nun kavramsallaştırdığı üzere açık bir yapıttır ve farklı okumalar için okuru davet etmektedir. *Dönüşüm* romanına dair yapılan çalışmalar genellikle yabancılaşma üzerinde durmaktadırlar ve romanı genel olarak ana karakter Gregor Samsa üzerinden yorumlamaktadırlar. Bu çalışmanın farklı olmaya çalıştığı nokta ise *Dönüşüm* (1915) romanını yabancılaşma kavramı üzerinden değil sosyal dışlanma kavramı üzerinden inceleyerek Gregor Samsa’nın ailesinin öyküsünü ele almaktır. Şüphesiz ki bir metin çok farklı okumalara açıktır özellikle de aykırı yazar Franz Kafka’nın metinleri çok farklı anlam katmanlarını içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada *Dönüşüm* romanı sosyal dışlanma olgusu özelinde ele alındı ve karakterlerin söylemleriyle davranışlarından yola çıkılarak sosyal dışlanma olgusu, somutlaştırılmaya çalışıldı.

1. Kavramsal olarak toplumsal dışlanma ve birey

Birey ve toplum kavramları sosyal bilimler açısından birer anahtar kavram niteliği taşımaktadırlar. İnsan, doğal bir özelliği olarak toplumsallaşma yetisine sahiptir. Aristoteles’in “ zoon politikon “ olarak tanımladığı insan, Aristoteles’in kavramsallaştırmasına göre politik bir hayvandır (1975, s. 9) doğa, sadece insana anlamlı konuşma yeteneği olan dili bahşetmiştir dolayısıyla insanlar, dil aracılığıyla toplumsal bir birliklik medyana getirirler. Toplum kavramı bu noktada önemli yer tutmaktadır. Raymond Williams’a göre toplum (*society*) kavramı, kalabalık insan topluluklarının içinde yaşamını sürdürdüğü kurumlar ve bu kurumlara bağlı olarak yaşamlarını devam ettiren bireylerin birbirleriyle olan ilişkisini niteleyen soyut bir kavramdır (2012, s. 353).

Toplum kavramı, Latince bir kök sözcük olan *socius*’tan türemiştir ve arkadaş anlamına gelmektedir ki arkadaşlık, toplumun içerisindeki bireylerin birbirleriyle olan ilişkisine işaret etmektedir (2012, s. 353). Aynı toplumda yaşayan bireylerin toplumu oluşturabilmeleri için ilişki kurmaları bir zorunluluktur çünkü herhangi bir etkileşimin ya da ilişki biçiminin olmadığı yerde bir toplumdan söz etmek mümkün değildir. Siyaset sosyologu Maurice Duverger’e göre ise toplum, sınırları belirlenmiş bir alanda ilişkileri olan ve bu ilişkileri o alanda başka bir bütüne dahil olanlarla giriştikleri ilişkilerden daha çok ve sıkı olan birtakım insanlardan oluşan yapılaşmış bir sistemdir (2014, s. 27). Görüldüğü üzere toplum ve ilişki arasında bir yöndeşlik bulunmaktadır. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkisi, toplumların yapısal bir unsuru olarak nitelendirilebilmektedir

ve nihayetinde bireylerarası bir ilişkinin yokluğu ya da eksikliği toplumun da yapısına zarar vermektedir.

Bireyler, toplumu oluşturan özler olarak düşünüldüğünde toplum da bireylerin bütününe işaret eden bir kavram olarak görülebilir. Bu nedenle toplum ve birey arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Bireyler her ne kadar bir araya gelerek toplumu oluşturmuş olsalar da toplum, bireylerin toplamından daha fazlasıdır. Toplum, bir yapıya işaret eder ve içerisinde kurumsallaşmış yapılar barındırır. Dolayısıyla toplum, salt nicel bir birliktelik anlamına gelmemektedir.

Birey, toplumun bir üyesidir ancak yaşadığı toplumun bir üyesi olarak dünyaya gelmez. Bebek, dünyaya gelir ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, dilini, kültürünü öğrenerek o toplumun bir üyesi haline gelir. Bireyin toplumun bir üyesi olmasını sağlayan bu süreç sosyalizasyon süreci denilmektedir. Sosyalizasyon ise genel anlamda, bireyin toplumun genelini ya da bir bölümünün dünyasına kapsamlı ya da tutarlı olarak girmesi olarak tanımlanmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s. 191). Birey, gözünü açtığı toplumun dilini öğrenerek o toplumun gerçekliğini de kavramaya başlar ve sosyalizasyon sürecini geçirerek toplumun bir üyesi haline gelir.

Birey, sosyalizasyon sonrasında toplumun bir üyesi olarak varlığını sürdürür ancak sosyalizasyon süreci biten bir süreç değildir birey, yaşadığı süreçte sosyalizasyon da devam etmektedir. Bireylerin bu şekilde topluma kabulü gibi toplumlardan dışlanması durumu da söz konusudur ki yapılmış olan bu çalışma için asıl önemli nokta, bireylerin toplumdan dışlanması, öteki olarak görülmesidir. Sosyal dışlanma, bu bağlamda ele alındığında önem kazanmaktadır ki sosyal dışlanma toplumsallığın, toplumsal bütünleşmenin karşısında yer almaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı, ilk olarak 1970'lerde o dönemde Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı yapan Renee Lenoir tarafından fiziksel ve zihinsel engellileri, uyuşturucu ve alkol bağımlılarını, topluma uyum sağlayamayan bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır (Davies, 2005, s. 4). Sonraki dönemlerde bu kavram başta İngiltere olmak üzere Avrupa Birliği'nde ve birçok ülkede kullanılmaya başlamıştır. Kavramsal olarak tek bir tanımı bulunmayan sosyal dışlanma kavramı, genel anlamda toplumdaki bazı grupların düzenli iş ve gelirden yoksunluğunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk ile toplumsal dışlanmışlık arasında bir ilişki bulunmaktadır (Pierson, 2010, s. 7-8). Toplumsal dışlanmışlık, toplumun organik bütününden kopma, sosyal entegrasyonun sağlanamaması ya da birey -toplum arasındaki sinerjinin bozulması olarak da görülebilir. Dolayısıyla birey, toplumsal yaşamdan birtakım nedenlerden ötürü kopabilir. Davies, toplumsal dışlanmaya neden olan faktörleri şu şekilde sıralamaktadır: Yoksulluk ve düşük gelir düzeyi, işsizlik, sosyal desteğin zayıflığı ya da hiç olmaması, hizmetlerden mahrumiyet ve yaşanan çevredeki fiziksel etkenler (2005, s. 13). Bu beş faktör iç içe geçip birbirleriyle etkileşim halinde olarak sosyal dışlanmışlığı ortaya çıkartırlar. Örneğin, yüksek gelir düzeyi beraberinde güçlü sosyal ilişkiler ve kaliteli yaşamı getirecektir (Davies, 2005, s. 13). Ters durumda ise dışlanmışlık katsayısı daha da artacaktır.

Sosyal dışlanmışlık üzerine çalışmalar yapan Atkinson ise toplumsal dışlanmışlık olgusunun, salt yoksulluk ve işsizlik temelli olmadığını belirtmektedir. Atkinson'a göre, yoksul olmak toplumsal dışlanmanın tek etkeni değildir birey yoksul olduğu için toplumsal dışlanmaya maruz kaldığı gibi, yoksul olduğu halde sosyal dışlamaya maruz kalmayabilir (1998, s. 9). Bu bağlamda eğitim seviyesinin düşüklüğü, kötü sağlık koşulları, ailevi nedenler gibi farklı etkenler de devreye girmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma olgusu çok geniş bir anlam alanına sahiptir.

Birey, hangi nedenden ötürü olursa olsun toplumsal dışlanmaya maruz kalmaya başladığı andan itibaren toplum tarafından "dışarıdakiler" olarak tanımlanır nitekim Sheppard'a göre sosyal dışlanmanın tanımı da bu insanları, toplumun dışındakiler, topluma tam anlamıyla katılım sağlayamayanlar olarak nitelendirmektedir (2006, s. 7). Dolayısıyla insan, her ne kadar toplumsal bir varlık olsa da çeşitli nedenlerden dolayı toplumun dışında kalabilmektedir. Bu dışlanma, toplum eliyle doğrudan yapılabildiği gibi dolaylı yoldan da gerçekleşebilmektedir. Doğrudan toplum tarafından dışlanma, tecrit kapsamına girmekle beraber farklı bir bağlama sahiptir. Toplumsal dışlanmışlığın dolaylı yapısı ise, sosyal politikaların, nüfusun, ülke ekonomisinin yapısı gibi etkenlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bireyin, toplumsal dışlanmaya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde maruz kalması bireyin toplumsal kimliğini de etkilemektedir. Goffman'a göre, birtakım değerleri paylaşan, bireysel sıfat ve davranış kalıplarına ilişkin toplumsal normlar bütününe uyum sağlamayan ya da sağlayamayan her üye sapkın olarak tanımlanabilir (2014, s. 197). Dolayısıyla toplumun organik bütününden uzaklaşan birey, sosyal dışlanmışlığın içerisine düşmektedir. Bu noktada bireyler, toplumdan dışlanarak ya iyice marjinalize olurlar ve Durkheim'in anomi olarak tanımladığı bireyin toplumla bağının kopması durumu gerçekleşir ya da toplumsal dışlanma endişesiyle yaşayarak psikolojik buhranlar geçirirler.

2. Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde sosyal dışlanmışlık olgusunun incelenmesi

Prag doğumlu yazar Franz Kafka, edebiyatta alegorik anlatım ve absürt biçimin en iyi örneklerini veren yazarlar arasında özgün bir yere sahiptir. Şöyle ki yazmış olduğu eserler, yazın alanında bir alt alanın öncülü olarak kabul edilmektedir ve bu alan, edebiyat çevreleri tarafından *Kafkaesk* olarak adlandırılmaktadır. Kendine özgü üslubu, ironiyi kullanma biçimi, toplumsal tahlilleri ve varoluşçu tonlarıyla Franz Kafka, 20. ve 21. yy'ın en önemli yazarları arasında sayılmaktadır. Yazmış olduğu eserlerin her biri kendince derin ve yoğun bir anlam alanına sahiptir ve ayrı ayrı incelenmeye değer olarak görülmektedir.

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* (*Die Verwandlung*), adlı romanı ilk olarak 1915 yılında yayınlanmıştır. Metaforik unsurları da içerisinde barındıran *Dönüşüm* romanı, bir ailenin trajedisini gözler önüne sermektedir. Roman'ın kahramanı Gregor Samsa, annesi, babası ve kız kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Pazarlama işinde çalışan Gregor Samsa, bir sabah uyandığında hamamböceğine dönüşür ve anlatı bu noktadan sonra derinlik

kazanmaya başlar. Bu dönüşüm, çok farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Ekseriyetle Kafka'nın Gregor'u, bir hamamböceğine dönüştürmesi Marksist terminolojideki yabancılaşma kavramıyla ilintilendirilmektedir. Şüphesiz bu doğru bir yaklaşım olabilir ancak bu çalışmada öne çıkartılmaya çalışılan asıl nokta *Dönüşüm* romanının, Gregor'un hikâyesi değil ailesinin bir hikayesi olduğudur. Gregor, bu romanda dramatik çatışmayı tetikleyen bir antagonistik karakter olarak görülmektedir. Asıl hikâye, ailesinin bir trajedisi olarak görülmektedir ve mikro bir toplum özelinde sosyal dışlanmışlığın ne gibi etkileri olduğunun ya da olabileceğinin gözler önüne serilmesidir.

Sosyal dışlanmışlığın ve sosyal dışlanma endişesinin romanda ilk açığa çıktığı yer Gregor'un hamamböceğine dönüşmesinin gerçekleşmesinden sonra monolog şeklinde dile getirdiği şu sözlerde gizlidir :

“Ah Tanrım, nasıl da güç bir meslek seçmişim kendime ! Hemen her gün yoldayım Bütün bunlar bürodaki asıl işlerden daha yorucu, üstelik bunlar yetmiyormuş gibi bir de yolculuğun çilesi, aktarma trenlerinin stresi, düzensiz, kötü yemekler, sürekli değişen, hiç kalıcı ve samimi olmayan insan ilişkileri...” (Kafka, 2014, s.6).

Görüldüğü üzere Gregor, aslında mesleğinden hoşnutsuzdur ve şikayet etmektedir. Sosyal dışlanmışlığın bileşenlerinden olan, sosyal desteğin zayıflığı, düşük düzeydeki sosyal ilişkiler, gelir azlığından kaynaklı ekonomik zorluklar Gregor'un sosyal dışlanmışlığın içerisinde bulunduğu altını çizmektedir ki Kafka, bu söylemi okuyucularına bir iç ses olarak aktarmaktadır. Bununla birlikte Gregor'un hamamböceğine dönüşmek gibi akıl dışı bir olay karşısında bile bu tarz bir serzenişte bulunması, *Dönüşüm* romanının yabancılaşma odaklı bir trajedi olmasının ötesinde sosyal dışlanmışlık ve toplum ilişkilerine işaret ettiğini göstermektedir. Gregor'un romanın ilerleyen sayfalarında çalışmakta olduğu işle ilgili şikayeti sabahları erken kalkmanın insanı aptallaştırdığına kadar varmaktadır ve işten çıkmak istediğini belirtmektedir ancak ailesinin patronuna olan borcu yüzünden çıkamamaktadır. Bu borcun bitmesi ise yine Gregor'un kendi iç sesiyle gerçekleştirdiği hesaba göre 5-6 yıl gibi uzun bir süredir ki bu da Gregor'un içinde bulunduğu durumun kaotikliğini göstermektedir (Kafka, 2014, s. 6).

Borcun ödenememesi ya da ödense bile 5-6 yıl gibi uzun bir sürede ödenmesi, sosyal dışlanmışlığın yoksulluk ve düşük gelirlilik bileşenine denk düşmektedir. Gregor, düşük gelir düzeyine sahip olan bir işte çalışıyor olsa da borcu nedeniyle işine karşı bir mecburiyet hissetmektedir ve bu durum da kendisini sosyal dışlanmışlık içerisinde hissetmesine yol açmaktadır. Nitekim Kafka, hamamböceği benzetmesiyle Gregor'un toplumun diğer bireyleri tarafından hangi şekilde algılandığının somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Gregor, toplumda marjinalize olmuş, dışlanmış bir bireyi temsil etmektedir. *Dönüşüm* romanında mikro düzlemde toplum, Gregor'un ailesidir ve Gregor'un kendisi ise hamamböceğine dönüşmesinin tamamlanmasıyla toplumdaki dışlanmışlığının bütünlüştüğü bir karakterdir.

Gregor'un sosyal dışlanmışlığının ve toplumla bütünleşememesinin altının çizildiği

en önemli ifade, Gregor'un işe geç kalması üzerine işyerinden bir temsilcinin evlerine gelerek Gregor'u sorması üzerine annesi tarafından söylenmektedir: "Akşamları hiç dışarı çıkmamasına neredeyse kızyorum, sekiz gün kentteydi fakat bir akşam bile dışarı çıkmadı" (Kafka, 2014, s. 11). Gregor, kendisini toplumdan dışlanmış olarak hissetmektedir çünkü geliri düşük bir işte çalışmaktadır, sosyal çevresi niteliksizdir ve sosyal ilişkileri yeterli değildir dolayısıyla kendisini topluma ait olarak hissetmemektedir. Bu bağlamda Gregor, kendisini toplumdan izole etmektedir çünkü kendisi sosyal dışlanmanın içerisinde bulunmaktadır.

Sosyal olarak dışlanmış ya da marjinalize olmuş bireyler, toplum tarafından bir öteki olarak görülmelelerinin yanında aynı zamanda bir tehdit olarak da algılanırlar ki Gregor'un odasından çıkıp annesi, babası ve işyerinden gelen temsilciyle yüzleşmesi sonrasında annesinin baygınlık geçirmesi ve babasının gözyaşlarına boğulması toplum tarafından dışlanmış bir bireyin nasıl algılandığına dair bir bakış açısı sunmaktadır. Nitekim Gregor'un babası, bir tehdit olarak algıladığı Gregor'u baston ve şemsiyeyle kovarak yanından uzaklaştırmaya çalışmaktadır (Kafka, 2014, s. 19) çünkü Gregor, toplum yani aile için artık bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplum, - *Dönüşüm* romanı özeli için söylenecek olursa Gregor'un ailesi - temel normlarından kopan bireyleri, terapi ya da hiçleştirme yoluyla kurumsallığa davet eder (Berger ve Luckmann, 2008, s. 164) yani toplum kendisinin organik tümleşikliğinden farklılaşanı kusarak dışarı atmaya çalışır ki Gregor'a ailesi tarafından yapılan da tam olarak toplum tarafından gerçekleştirilen bu kuma eylemidir. Çünkü Gregor, toplumun yani bir bağlamda mikro toplum olan ailenin, kaidelerinden uzaklaşmıştır, farklılaşmıştır ve toplum için tehdit unsuru olarak görülmektedir.

Gregor'un babasının onu odaya kapatması ve zorla içeriye sokmaya çalışması toplumların kabullenmediği bireyleri bir nevi tecrit etmesiyle aynı temel saike dayanmaktadır. Kapatılma, bu bağlamda toplumu korumak amacıyla icra edilmektedir çünkü toplumsallığın dışında kalan bireyler, tehdit olarak görülüp cezalandırılırlar, Gregor'un cezası da ailesi tarafından odaya kilitlenmektir. Nitekim sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler de bir noktada sembolik kapılar ardında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu noktada gettolardaki ve gecekondu tipi yerleşim yerlerindeki insanların durumu da Gregor'dan farklı değildir. Cebir yoluyla bir kapatılma söz konusu olmasa dahi bireyler, kendilerini toplumun dışında konumlandırılırlar ve toplum ile aralarında sembolik bir duvarın varlığını hissederler.

Gregor, ailesi tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır ve ailesi için artık bir yabancıdır. Ailesinden tecrit edilmiş bir şekilde kapalı kapılar ardında yaşamaktadır ve toplumdan kopuşu tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Evin içinde bulunan ve işe yaramayan her eşyanın Gregor'un odasına konulması, Gregor'un da bir dışlanmış, toplumun artığı, olduğunun Kafka'ya göre bir göstergesidir.

Gregor'un işinden uzaklaşması ailesinin de gelir seviyesini düşürdüğü için ailedeki hizmetçinin işine son verilip evdeki odalar kiraya vermeye başlanmıştır (Kafka, 2014,

s. 42). Aile bireyleri, sosyal dışlanmanın, kendilerini de hedef alacağından korkmaktadır. Dışlanan ve toplumca tehdit olarak görülen bir birey, topluma yeniden kazandırılabilme adına rehabilite süreçlerinden geçirilebilir ancak topluma yeniden katılım gerçekleştirilemezse birey, toplum tarafından hiçleştirilir. Bunun *Dönüşüm* romanında yansımaları ise Gregor'un kız kardeşinde görmekteyiz :

“Sevgili anneciğim, sevgili babacığım bu böyle devam edemez. Belki siz farkında değilsiniz ama ben farkındayım. Şu yaratığın önünde ağabeyimin adını telaffuz etmek istemiyorum bu nedenle tek bir şey diyeceğim. Bundan kurtulmanın bir yolunu bulmalıyız...” (Kafka, 2014, s. 50).

Gregor'un kız kardeşinin sözlerinde de görüldüğü üzere Gregor, artık topluma dahil edilemeyecek, rehabilite edilemeyecek bir dışlanmıştı dolayısıyla toplum ondan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Çünkü Gregor yüzünden evdeki kiracılar da evi terk etmek zorunda kalmışlardır ve ailenin ekonomik durumu gittikçe kötüleşmektedir dolayısıyla Gregor, ailesi için bir kambur olmaya başlamıştır. Lenoir'in dışlanmışlar olarak gördüğü bağımlılar, suçlu ve ya suça meyilli kişiler, engelliler ve yoksullar da zaman zaman toplumlar için tehdit olarak görülmüşlerdir ve toplumlar, onlardan kurtulmanın yollarını aramışlardır. Mikro bir toplumun temsili olan Gregor'un ailesi de sosyal bir dışlanmış olan Gregor'dan artık kurtulmak istemektedir.

Bu bağlamda Gregor'un kardeşinin babasına söylediği : ‘*yapmak zorunda olduğun tek şey onun Gregor olduğunu aklından çıkartman*’ (Kafka, 2014, s. 51) sözü de Gregor'un, artık aile açısından yokluğunun kabullenilmesi gerektiğine işaret etmektedir çünkü Gregor, bir dışlanmıştı ve topluma yeniden kazandırılma gibi bir umut da bulunmamaktadır. Gregor'un ailesi, kendilerinin de sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları adına böyle bir kararın üzerinde üstü kapalı bir şekilde de olsa uzlaşmaya varırlar çünkü toplumdan dışlanan bir bireyle ilişkide olmanın kendilerinin de dışlanmalarına neden olmasından korkmaktadırlar. Kardeşinin sözlerine göre Gregor, kiracıları kaçırıyor, ailesinin peşini bırakmıyor, evi ele geçirmek ve ailesini dışarı çıkartmak istiyor (Kafka, 2014, s. 51).

Büyük bir tehdit olarak algılanan Gregor'un, kız kardeşinin bakış açısında göre tehlike olarak algılanmasını imleyen ifade ise Gregor'u odasına kilitledikten sonra kapının arkasından ‘*nihayet*’ demesidir (Kafka, 2014, s. 52), nihayet ifadesi Gregor'un tehlikesinin de büyüklüğünü göstermektedir. Dramatik olarak gerilimi sürekli arttıran Kafka, kitabın sonunda ise Gregor'un ölümü üzerinden ailenin bakış açısını gözler önüne sermektedir. Gregor'un ölümünü ilk olarak hizmetçinin görmesi ve diğer aile bireyelerine haber vermesi sonrasında hepsinin Gregor'un ölü bedeninin etrafında toplanıp istavroz çıkartması (Kafka, 2014, s. 53-54) toplumsal dışlanmaya maruz kalmış bir kişinin ölümünün şölenleştirilmesine işaret etmektedir. Gregor'un ölümü bir nevi şenliğe büründürülmektedir çünkü romandaki aile ya da mikro toplum, bir tehditten kurtulmuştur.

Gregor'un öldüğü gün aile bireyleri, iş yerlerine birer izin mektubu yazarlar ve aylar sonra ilk kez üçü birlikte evden çıkarak kent dışına giderler (Kafka, 2014, s. 55-56).

Gregor'un ölümü, ailesi için bir bayram havası yaratmıştır. Ailesi, hep birlikte tramvayla kenti gezerlerken arkalarına yaslanarak gelecekleriyle ilgili planlardan konuştular ve geleceklerinin hiç de kötü görünmediğini düşündüler (Kafka, 2014, s. 56). Kızları için iyi bir eş bulmanın da zamanının geldiğini düşünen Gregor'un anne ve babası, Gregor'dan hiçbir şekilde bahsetmeyip tamamen geleceğe odaklanarak, sembolik bir kamburden kurtulmanın vermiş olduğu rahatlıkla yollarına devam ettiler (Kafka, 2014, s. 57).

Sonuç

Birey-toplum arasındaki diyalektik süreci anlamak ve anlamlandırmak sosyal bilimler açısından büyük önem arz etmektedir. Birey kavramı, toplumdan ayrı otonom özelliklere sahip değildir dolayısıyla bireyler anlamlı bir bütün olan toplumsal yapıyı bir araya gelerek oluşturdukları gibi kendileri de yaşadıkları toplumun içerisinde bir anlam kazanmaktadırlar. Dolayısıyla toplum ve birey arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bireyi bir özne olarak anlamlandırabilmek toplumu anlamak açısından büyük öneme sahiptir nihayetinde toplumu oluşturan da çalışmanın başında belirtildiği üzere bireyler arasındaki ilişkiler ağıdır. Bu nedenle birey ve toplum kavramları birbirlerinden tamamiyle ayrı şekillerde ele alınıp incelenemezler çünkü bu iki kavram birlikte ele alındıklarında anlam kazanmaktadırlar.

Yapılan bu çalışmada, Franz Kafka'nın *Dönüşüm* isimli romanı yapılmış olan diğer çalışmalardan farklı olarak aile ve toplum ekseninde ele alındı ve romandaki anlatı, Gregor'un hikayesi olarak değil ailesinin bir hikayesi olarak sosyal dışlanma kavramı ekseninde incelendi. Diğer çalışmalarda öne çıkartılan yabancılaşma kavramından farklı olarak bu çalışmada sosyal dışlanma kavramı üzerinde duruldu.

Kafka'nın hamamböceği metaforu, sosyal dışlanma bağlamında sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin toplumun diğer üyeleri ve kendisi tarafından nasıl algılandığına dair bir görüş sunmaktadır. Romanın kahramanı Gregor, düşük gelirli bir işte çalışmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmışlığın en önemli bileşenlerinden birisine sahiptir. Sosyal dışlanmışlık teorisyenlerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Ayrıca Gregor'un sosyal hayatı, kendisinin de söylediği üzere yapay ilişkilerle örülüdür ve Gregor, sosyal anlamda yalnızlık çekmektedir. Dolayısıyla Gregor, sosyal dışlanmışlık kavramının bütünleştiği bir kurmaca karakterdir.

Birey-toplum arasındaki ilişkiye ilginç bir yaklaşım sergileyen *Dönüşüm* romanı, toplumdan dışlanan bireyin/bireylerin hikayesini trajik bir şekilde ele almaktadır. Sosyal dışlanmanın sonuçlarının neler olabileceğine yönelik okura fikirler sunan *Dönüşüm* romanı, bu bağlamda ele alındığında sosyolojik olarak farklı bakış açılarının da geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. *Dönüşüm* romanını, salt yabancılaşma ekseninde ele almak mevcut anlatının anlamsal genişliğini törpüleyerek romanı sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Franz Kafka'nın *Dönüşüm* romanına, yamuk bakarak farklı bağlamlar kurulabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

- Aristoteles. (1975). *Poetika*. (M.Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi.
- Atkinson, A.B. (1998). Social exclusion, poverty and unemployment. A.B. Atkinson ve J.Hills (Ed.), *Exclusion, employment and opportunity* (1-21). London: London School of Economics.
- Berger, L.P. ve T. Luckmann. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası bir bilgi sosyolojisi incelemesi*. (V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul: Paradigma.
- Davies, J.S. (2005). The social exclusion debate: strategies, controversies and dilemmas. *Policy Studies*. 26(1), 3-27.
- Duverger, M. (2014). *Siyaset sosyolojisi*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Varlık.
- Goffman, E. (2014). *Damga*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S.N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik.
- Kafka, F. (2014). *Dönüşüm*. (G. Sert, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Pierson, J. (2010). *Tackling social exclusion*. New York: Routledge.
- Sheppard, M. (2006). *Social work and social exclusion: The idea of practice*. Hampshire: Ashgate.
- Williams, R. (2012). *Anahtar sözcükler*. (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim.